

SKOLETRIVSEL: Tidlig innsats bør være enda tidligere enn de første skoleårene. Det vil trolig gi enda større effekt enn det skolepolitikere peker på, mener kronikkforfatterne. FOTO: SCANPIX

Skolealder er ikke tidlig nok

Det går an å avdekke risiko for språkvansker allerede *før* barna begynner på skolen.

KRONIKK

TURID HELLAND
Professor emerita, UiB

WENCHE ANDERSEN HELLAND
Ph.D, Helse Fonna

POLITIKERNE ER ENIGE om at frafallet i videregående skole er for stort, de er enige om å tak i problemet og om botemidlene: Tidlig innsats er viktig for at barna skal lære seg å lese, skrive og regne. Og tidlig innsats gjelder de første skoleårene.

For oss som forskere er ikke dette tidlig nok. Det viser både norsk og internasjonal forskning.

I Stortingsmeldingsmelding nr. 16 «- og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring» pekes det på hva som fremmer læring, og hva som hemmer læring. God språkutvikling fremmer gode leseferdigheter og god sosial utvikling, gir mestringsfølelse og god faglig utvikling i grunnskolen. God språkutvikling bidrar også til at en lykkes både i utdannings-samfunnet og med generell samfunnsdeltakelse.

Forsinket språkutvikling, derimot, kan føre til lesevansker og atferdsvansker, ned-

erlag på skolen, dårlig motivasjon, svak faglig utvikling, skulking, frafall i videregående skole og problemer med å fungere i samfunnet for øvrig. Stortingsmeldingen peker på kjernen i det som har med tidlig innsats å gjøre, nemlig barnets bakgrunn og utvikling før det begynner på skolen.

EN ANNEN DISKUSJON i den offentlige debatten gjelder innholdet i barnehagen. Lek eller læring? Den norske barnehagetradisjonen med fri lek er høyt skattet og viktig for barns utvikling. Da er det viktig at alle barn får delta i leken, og språket spiller her en vesentlig rolle.

Det er en utbredt misforståelse at kartlegging av barns språklige og kommunikative kompetanse er det samme som testing. Kartlegging kan skje ved systematisk innhentning av informasjon om barns utvikling gjennom spørreskjema til foresatte og lærere i barnehagen. Barnet er ikke berørt.

I KJØLVANNET AV Stortingsmelding nr.16 ble en ekspertkomité oppnevnt av Kunnskaps- og forskningsdepartementet. Mandatet var å vurdere verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager. De gikk igjennom kartleggingsverktøy som er mye brukt, og som er tilrettelagt for norske barn. Disse verktøyene omfattet både individuelle tester, observasjon og spørreskjema til omsorgspersoner. Komiteens rapport, som ble lagt frem i 2011, hadde en nedslående konklusjon - selv om det var dissens

på enkelte punkter: Ingen av verktøyene for språkkartlegging tilfredstilte kravene som ekspertkomiteen mente var viktige.

HVA SIER SÅ forskningen om avvikende språkutvikling?

I 2014 ble resultater fra den norske Mor og barn-undersøkelsen publisert. Den inneholder opplysninger fra over 10.000 barn om deres språkutvikling fra de var tre til åtte år gamle. En konklusjon var at 3 prosent av barna viste tidlige vedvarende språkvansker, mens hele 6,5 prosent viste sent utvikla språkvansker. «Sent» vil i denne sammenhengen likevel si før barna begynte på skolen.

Tilsvarende tall har vi fra en engelsk undersøkelse, som fulgte barn fra de var tre til åtte år. En konklusjon var at vedvarende språkvansker som oftest førte til lese- og skrivevansker, og at «sene» språkvansker kunne være vanskelige å oppdage i førskolealder.

VÅR EGEN FORSKNING viser at det går an å avdekke risiko for å utvikle språkvansker tidlig, og at en dermed kan gripe inn i den uheldige utviklingsspiralen som er beskrevet i Stortingsmelding nr. 16. Dette kan foregå uten at barna blir direkte berørt i første omgang. Vi kan til og med i noen grad avdekke hvilke typer språkvansker det er snakk om.

Vi skiller mellom ulike former for språkvansker:

- Vansker med å bruke språket i en sosial sammenheng - såkalte pragmatiske språkvansker.

- Vansker med å oppfatte det andre sier, uten at det handler om hørselsproblemer.

KONSEKVENSEN ER at barnet ikke får tilfredsstillende språklig stimulans, og derfor heller ikke klarer å utvikle språk så godt og raskt som forventet. Uansett vil slike vansker føre til at barnet kommer til kort. Han eller hun får gjerne ikke være med i leken, trekker seg tilbake, eller lar kanskje neveretten råde.

Noen av vanskene vi har beskrevet her, kan forklares ut fra tilstander i barnets omgivelser. Da må tiltak i forhold til

barnets miljø settes i verk. Vel så ofte kan vanskene forklares som en medfødt disposisjon. De pragmatiske språkvanskene henger gjerne sammen med ADHD eller tilstander innen autismspekteret. Andre språkvansker henger ofte sammen med utvikling av dysleksi.

I omtrent halvparten av tilfellene kan vanskene relateres til arvelige faktorer. I andre tilfeller kan ikke vanskene forklares med det. Men her vil være trekk ved barnet selv som vi kan oppdage tidlig - det vil si før barnet har begynt på skolen.

GJENNOM ENKLE spørreskjema til foresatte og barnehagelærere har vi funnet metoder for å finne barn i risikozonen for å utvikle språkvansker, enten verbalspråklige vansker og/eller dyslektiske vansker. Bak spørreskjemaene CCC-2 (Children's Communication Checklist) og RI-5 (5-åringers Risikoindeks for utvikling av dysleksi) ligger det nå internasjonalt publisert forskning som viser at risiko for vansker kan oppdages tidligere enn i første klasse.

Barns hjerner er spesielt mottakelig for læring i førskolealder.

SÅ KAN EN SPØRRE om dette er så viktig at en ikke kan vente til skolestart. Vårt svar er: Ja, det er viktig. Ikke bare på grunn av den uheldige spiralen som hemmer læring, men også fordi barns hjerner er spesielt mottakelig for læring i førskolealder. I studien «Ut med språket!», som fulgte en gruppe barn over flere år, fikk barna i risikozonen og en kontrollgruppe trening før de begynte på skolen og i de to første skoleårene. Noen av barna i risikogruppen utviklet dysleksi, men forskningen vår viser at alle har funksjonelle lese- og skriveferdigheter, og at de trives på skolen etter ti års skolegang.

Slik kan tidlig innsats være enda tidligere enn de første skoleårene, og trolig gi enda større effekt enn det skolepolitikere peker på: Nemlig flere som fullfører skolegangen og mindre utgifter til ekstraordinære tiltak.